

УДК: 376.1-056.2/.3:373.3/5

Володимир Шевченко

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
shevchenko_volodumir@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0119-3206
Researcher ID: P-8760-2016

Volodymyr Shevchenko

PhD in Pedagogy, Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow department of education for children with hearing impairments

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
вул. Берлінського 9, м. Київ,
04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine
9, M. Berlinskoho St., Kyiv,
04060, Ukraine

**ПІДГОТОВКА ДЕФЕКТОЛОГІЧНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ
У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

**TRAINING OF DEFECTOLOGICAL STAFF IN UKRAINE
IN THE 30S OF THE TWENTIETH CENTURY**

Анотація. У статті розглядаються питання підготовки в Україні дефектологічних кадрів для спеціальних шкіл в останнє десятиріччя перед Другою світовою війною. Метою статті є висвітлення організації процесу підготовки фахівців відповідного профілю в Україні до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. У дослідженні, для досягнення поставленої мети, були використані методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення. Автор зазначає, що нова освітня політика радянської влади, яка сформувалася та впроваджувалася у кінці 20-х початку 30-х років, потребувала розширення різних форм підготовки майбутніх дефектологів і підвищення якості їхньої професійної освіти. Соціокультурні умови, що склалися в Україні на початку 30-х років ХХ ст., потребували реформування всієї системи освіти дітей з інвалідністю, внаслідок чого були розроблені необхідні документи. Відповідно, рекомендувалося розширювати підготовку дефектологічних кадрів у вищих педагогічних навчальних закладах і на курсах. Згодом курсова підготовка та підвищення кваліфікації педагогів-дефектологів України для роботи у спеціальних школах проводилася на базі лікарсько-педологічних інститутів фізичної дефективності, лікарсько-педологічного кабінету та кабінетів індивідуальної педагогіки досвідно-педагогічних станцій.

Ретроспективне дослідження дає змогу виокремити особливості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для потреб спеціальної школи в окреслений період. Внаслідок цих особливостей, як теоретичні, так і практичні аспекти підготовки студентів-дефектологів зводилися до мінімуму, що не відповідало специфіці їхньої майбутньої діяльності, також не було розподілу за напрямками.

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що в означений хронологічний період в Україні відбувалося збільшення мережі спеціальних закладів для дітей з особливими потребами, відповідно була необхідність збільшення та розширення кількості закладів для підготовки педагогів-дефектологів. Проте, лише наприкінці 30-х рр. в Україні почалося активне зростання кількості таких закладів і склалася система підготовки фахівців.

Ключові слова: *дефектологічні кадри; підготовка кадрів для спеціальних шкіл; спеціальна освіта; діти з особливими освітніми потребами.*

Abstract. The article deals with the issues of defectology training in Ukraine for special schools in the last decade before World War II. The aim of the article is to highlight the organization of the process of training specialists in Ukraine to work with children with special educational needs. In order to achieve this goal, the research methods used were search, analysis, systematization and generalization. The author notes that the new educational policy of the Soviet authorities, which was formed and implemented in the late 20s and early 30s, needed to expand various forms of training for future defectologists and improve the quality of their professional education. The socio-cultural conditions that prevailed in Ukraine in the early 30s demanded reforms of the entire education system for children with disabilities, which resulted in the development of the necessary documents. Accordingly, it was recommended that the training of defectology specialists in higher education institutions and in courses should be expanded. Subsequently, courses and advanced training for defectology teachers in Ukraine for work in special schools were held at physical disabilities medical and paedological institutes, medical and paedological offices and individual pedagogy offices of experimental and pedagogical stations.

A retrospective study makes it possible to highlight the peculiarities of the training and retraining of teaching staff for special schools during this period. Due to these features, both theoretical and practical aspects of training of students-defectologists were minimized, which did not correspond to the specifics of their future activities, and there was no distribution by directions.

Thus, the research shows that, during that chronological period, the network of special institutions for children with special needs increased and, accordingly, the number of institutions for the training of defectology teachers needed to be increased and expanded. However, it was not until the late 30s that the number of such establishments began to grow actively and a system for the training of specialists was put in place.

Keywords: *defectology staff; training for special schools; special education; children with special educational needs.*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку світове співтовариство прийшло до визнання права осіб з особливими потребами на повноцінну участь у житті, навчанні та вихованні. Ключовим аспектом для цього виступає освіта та професіоналізм майбутнього педагога.

Динамічні зміни, що відбуваються у житті нашої країни, процес модернізації системи освіти в цілому та пошуки шляхів реформування спеціальної освіти суттєво впливають на підготовку фахівців. Високий рівень кваліфікації педагогічних кадрів у галузі спеціальної освіти є однією з

важливих умов реалізації корекційно-виховних завдань, що стоять перед сучасною спеціальною освітою.

На сьогодні постала необхідність формування нової генерації фахівців, здатних здійснювати специфічну професійну діяльність у нових умовах, які можуть надавати кваліфіковану допомогу дітям з особливими потребами у створенні умов для їх успішного навчання, розвитку та соціалізації, що передбачає якісну фахову педагогічну, медичну, психологічну та правову підготовку (Пахомова, 2017: 374).

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне звернутись до історії цього питання. Підготовка та перепідготовка дефектологічних кадрів у передвоєнний період була складним і тривалим часом пошуків, експериментів та новацій, не вдалось уникнути і помилок. Аналіз досліджених матеріалів дозволяє поглянути на діяльність тогочасних органів влади, освіти та закладів з підготовки фахівців для спеціальної освіти і критично їх переосмислити. Це сприятиме кращому розумінню та допоможе виявити раціональне зерно для поліпшення сучасної системи підготовки означених фахівців.

У статті використовується як сучасна, так і термінологія того періоду, про який іде мова.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вивчення сучасної науково-педагогічної літератури (праці В. І. Бондаря, Л. І. Даниленко, Т. М. Дегтяренко, В. В. Засенка, А. І. Капустіна, А. А. Колупаєвої, С. П. Миронової, Н. Г. Пахомової, Л. О. Прядко, Н. З. Софій, Т. В. Сак, Т. В. Скрипник, К. О. Островської, В. М. Синьова, М. О. Супруна, О. М. Таранченко, А. Г. Шевцова, М. К. Шеремет, О. Е. Шевченко та ін.) свідчать про актуальність та необхідність модернізації системи спеціальної освіти в Україні, в т.ч. і в напрямку підготовки фахівців для навчання дітей з особливими потребами. Зазначена тема оглядово та побіжно згадується у працях багатьох авторів, проте

грунтовного розгляду підготовки дефектологічних кадрів в означений хронологічний період здійснено не було.

Метою статті. Висвітлення організації процесу підготовки фахівців відповідного профілю в Україні до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики були використані методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу.

Результати дослідження. У 30-ті рр. ХХ ст. на діяльності освітніх установ України все більше позначався вплив загальної ситуації в країні, одночасно відбувалися зміни в Наркомосі УРСР.

Вчений та дослідник Нестор Гупан зазначає, що реформування освіти та педагогічної науки почалося у 1930 році і розтяглося на ціле десятиріччя. Всі зміни суворо регламентувались постановами ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, що іноді дублювались відповідними рішеннями ЦК КП(б)У і РНК УРСР (Супрун, 2005:1). Так, постанови ЦК ВКП(б) «Про введення загального обов'язкового початкового навчання» (1930), «Про початкову та середню школу» (1932), «Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі» (1933), низка інших директивних документів багато в чому визначали весь подальший розвиток корекційного навчання (Супрун, 2008:14). Результатом їх впровадження стало значне розширення мережі спеціальних шкіл, що потребувало більшої кількості підготовлених фахівців.

Соціокультурні умови, що склалися в Україні на початку 30-х років ХХ ст., потребували реформування системи освіти дефективних дітей. НКО України був розроблений «План розвитку мережі установ для дефективних дітей на 1929/1930 – 1932/1933 операційні бюджетові роки». В одному з його підрозділів «Підготовка та перепідготовка педкадрів для установ дефективного дитинства» наголошувалося, що наявність у республіці фахівців-дефектологів

не відповідає встановленому кадровому мінімуму, а це гальмує розширення мережі спеціальних закладів. Відповідно, рекомендувалося розширювати підготовку дефектологічних кадрів у вищих педагогічних навчальних закладах і на курсах (Шевченко, 2004: 7).

У 1929-1930 н.р. Київський інститут народної освіти відновив підготовку дефектологів на психолого-педагогічному факультеті. До навчального плану дефектологічного відділення серед інших предметів було також введено «Логопатію». У цьому ж навчальному році в Харківському інституті соціального виховання на III-му курсі, окрім інших предметів, вивчалася й «Логопедія» (Ковальчук, 2017: 33).

У серпні 1930 р. Наркомосом УРСР була прийнята постанова «Про реорганізацію мережі системи педагогічної освіти в Україні», згідно з якою передбачалася організація кількох типів вищих навчальних закладів, а саме: вищі педагогічні школи реорганізовувались у педагогічні інститути, середні педагогічні школи – в педагогічні технікуми, також організовувались короткотермінові педагогічні курси. При такій структурі основним навчальним закладом ставав інститут, а його базою були робітфаки й педагогічні курси.

Відповідно до окреслених завдань, підготовка фахівців-дефектологів із вищою освітою мала розпочатися в трьох містах України (Київ, Харків, Полтава). Аналіз джерел вказує на те, що у Харківському інституті соціального виховання випускникам педолого-педагогічного факультету планувалося присвоювати кваліфікацію «Педагогічний працівник установ дефективного дитинства». Проте, наприкінці 1930/1931 навчального року 44-м студентам, випускникам III курсу, присвоювалася кваліфікаційна категорія лише педологічного профілю. Вони не отримали кваліфікацію дефектолога, оскільки навчальним планом педолого-педагогічного факультету Харківського ІСВ не передбачалося вивчення предметів дефектологічного циклу (Шевченко, 2004: 7).

Така підготовка дефектологічних кадрів не задовольняла тогочасні спеціальні заклади. Професор А.В. Володимирський зазначав, що особливу увагу практичних працівників спеціальних закладів потрібно зосереджувати на вивченні природи, причинах аномального розвитку дитини та особливостях формування її особистості. На його переконання дефективна особистість – це чи кількісна чи якісна (або те й інше разом) бідність досвіду, його нестача, неповнота і викривлення. Тому він радив педагогам терпляче вивчати дитину, спостерігати за найменшими змінами у її діяльності і поведінці, співставляти прояви особистості з даними її спадкового і набутого досвіду. На його погляд для вибору педагогічних засобів виховання дитини не варто обмежуватися поверховими враженнями стосовно будь-яких вчинків, а необхідно заглибитися в їх сутність. «Для педагога взагалі, а особливо для педагога, який має справу з вихованням дефективного дитинства, вся наступна практика відродження особистості неминуче зводиться до постановки збіднілого досвіду чи до вирівнювання його потворних форм. Необхідно спочатку встановити, чого не вистачає у попередньому досвіді, а потім уже поступово нарощувати його» (Бондар, Золотоверх, 2017: 23).

У 1930/1931 навчальному році факультет соціального виховання Київського ІНО перетворюється в Київський інститут соціального виховання, структурним підрозділом якого стає педолого-педагогічний факультет із дошкільним, дефектологічним і педолого-педагогічним відділами. Випускники дефектологічного відділу цього факультету отримували кваліфікацію «Організатор педагогіки дефективного дитинства». На цьому етапі вузівської підготовки розподіл студентів на секції (сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка) не відбувався. Натомість здійснювалася підготовка універсальних фахівців широкого профілю. 1932 року за цим профілем було випущено 23 фахівці, а зарахування на наступний навчальний рік збільшено

майже у тричі. Однак й ця кількість майбутніх фахівців не задовольняла наявних у республіці потреб (Шевченко, 2004: 8).

З огляду на таке становище, керівництво Інституту соціального виховання розробило проект структурної реорганізації, в якому передбачався відхід від принципу універсалізації. Зокрема, планувалося створення самостійного дефектологічного факультету з відділами: сурдопедагогіка, тифлопедагогіка та олігофренопедагогіка. Проте, ця пропозиція не була підтримана НКО УСРР і, відповідно, залишилась не реалізованою (Шевченко, 2004: 8).

Вище зазначалося, що підготовка дефектологічних кадрів мала розпочатися і в Полтаві, проте дослідження різних джерел не виявило таких згадок, ймовірно ця ідея не була втілена у життя.

Важливим моментом цього періоду є те, що у навчальному плані 6-ти місячних курсів з підготовки вчителів допоміжних шкіл (при Одеському лікарсько-педагогічному інституті), починаючи з 1931 р., викладався інтегрований курс «Основи педагогіки сліпих та логопатів» (Ковальчук, 2017: 33).

Ретроспективне дослідження дає змогу виокремити особливості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для потреб спеціальної школи в окреслений період:

- наявність аналогічних ситуацій на різних етапах становлення системи підготовки і перепідготовки дефектологічних кадрів, зумовлених соціально-економічними обставинами та неузгодженістю дій керівників закладів вищої освіти і НКО УСРР;
- уніфікація навчальних планів і програм підготовки відповідних фахівців, що стримувало розвиток нових підходів до організації навчально-виховного процесу в закладах вищої школи, накопичення досвіду цієї роботи та впровадження у практику на наступних етапах;
- невідповідність окремих директивних рішень і практичних дій НКО

УСРР об'єктивним потребам республіки, зокрема, необґрунтоване обмеження контингенту студентів – майбутніх дефектологів;

- неузгодженість теоретичного і практичного навчання, багатoproфільність навчальних планів спричиняли порушення наступності та низький рівень підготовки відповідних фахівців.

Внаслідок цих особливостей, як теоретичні, так і практичні аспекти підготовки студентів-дефектологів зводилися до мінімуму, що не відповідало специфіці їхньої майбутньої діяльності. Серед елективних курсів, які пропонувалися студентам, бракувало предметів міждисциплінарного характеру, які б враховували потенційні навчально-розвивальні (корекційні) можливості шкільних дисциплін та особливості позакласної виховної роботи спеціальних закладів (Шевченко, 2004: 8-9).

У першій половині 30-х років відбувалася перебудова, організаційні та структурні зміни в органах радянської освіти. Протягом 1931–1934 рр. відбувалася повна реорганізація системи освіти, підпорядкування її центральній системі.

Позитивним історико-педагогічним явищем стало започаткування 1931 року нової організаційної форми вузівської підготовки педагогів-дефектологів на базі Київського вечірнього освітянського університету, який функціонував 3,5 роки. ВОУ складався з шести факультетів, серед яких був і дефектологічний. Курс навчання тривав 4 роки (по 9 навчальних місяців на рік). Студенти отримували завдання у формі вступних лекцій, самостійно опрацьовували матеріал, а професорсько-викладацький склад здійснював контроль за виконанням самостійної роботи під час індивідуальних співбесід. Аналіз роботи ВОУ свідчить, що завдяки такій організації навчального процесу майбутні вчителі засвоювали програмовий матеріал на рівні денного відділення (Шевченко, 2004: 9).

Матеріали дослідження свідчать, що згідно штатних розкладів, у закладах спеціальної освіти також була передбачена посада лікаря. Відповідно до цього, факультет ОХМАДИТУ Харківського медичного інституту здійснював підготовку лікарів для роботи у спеціальних школах. Для цього була спеціально розроблена програма, за якою вони отримували не лише фахову, а й педагогічну освіту.

Нова освітня політика потребувала подальшого розширення різних форм підготовки майбутніх дефектологів і підвищення якості їхньої професійної освіти. Визначальною особливістю цього етапу став масово-репродуктивний підхід до курсової підготовки педагогічного персоналу. Завдяки цьому компенсувався дефіцит дефектологічних кадрів. Протягом II-ї п'ятирічки (1932/1933 – 1935/1936 рр.) на курсах готувалися педагогічні кадри для шкіл-інтернатів, екстернатів, дитячих садків, які за новими штатними розкладами (залежно від категорії дефективності) мали виконувати посадові обов'язки вчителів-груповодів, вчителів образотворчого мистецтва, музики, фізкультури, вихователів, інструкторів з розвитку слуху, інструкторів з праці, піонерватажків (Шевченко, 2004: 9).

Окрім підготовки нових дефектологічних кадрів, важливим завданням органів освіти була робота з підвищення кваліфікації вчителів системи спеціальної освіти. Матеріали свідчать, що 4 лютого 1933 року Київський обласний відділ народної освіти видав розпорядження «Про засоби підвищення кваліфікації робітників установ дефективного дитинства». Воно передбачало активний пошук і творче застосування різних форм підвищення кваліфікації педагогів спеціальних закладів з урахуванням об'єктивних місцевих особливостей.

10 липня 1933 р. колегія НКО УСРР розглядала питання про підготовку педагогічних кадрів і мережу педагогічних закладів на 1933/1934 навчальний рік. Було визначено нову номенклатуру профілів підготовки педагогічних

працівників, а Інститут соціального виховання було реорганізовано у педагогічний інститут у складі якого не було дефектологічного факультету. Як вихід із такої ситуації НКО України, пропонував організувати на базі вищих педагогічних закладів стаціонарні курси з підготовки вихователів, вчителів спеціальних шкіл з терміном навчання від 1-го до 2-х років. Таким чином, 1933 року дефектологічний відділ при Київському ІНО припинив свою роботу. За час його існування вищу дефектологічну освіту отримали лише 64 особи (Шевченко, 2004: 8).

Досліджені джерела свідчать, що 1933/1934 навчального року частина Інститутів соціального виховання та професійної освіти були реорганізовані у педагогічні інститути з чотирирічним терміном навчання. Підготовка дефектологічних кадрів здійснювалась у Києві, Харкові, Одесі та Ніжині.

Проміжний аналіз свідчить, що в першій половині 30-х років ХХ ст. курсова підготовка та підвищення кваліфікації педагогів-дефектологів України для роботи у спеціальних школах проводилася переважно на базі лікарсько-педологічних інститутів фізичної дефективності міст Одеси, Харкова, Києва та Дніпропетровська, лікарсько-педологічного кабінету Харкова та кабінетів індивідуальної педагогіки досвідно-педагогічних станцій м. Києва та м. Дніпропетровська (Шевченко, 2004: 9).

Важливим для розуміння є матеріал про роботу зазначених кабінетів. Зупинимось на київському, яким керував А. В. Володимирський. Очолюваний ним кабінет підтримував тісні зв'язки зі спеціальними дитячими будинками для розумово відсталих, глухих і сліпих дітей та спеціальними школами для глухих і розумово відсталих дітей. З ініціативи професора при лікарсько-педагогічному кабінеті була організована бібліотека-читальня, де зосереджувалася науково-методична література з усіх галузей дефектології та суміжних наук. Значне місце у роботі працівників кабінету посідала популяризація дефектологічних знань серед широких верств населення, педагогів і студентів у вигляді лекцій з

рефлексології, еспериментальної психології, теорії дефектології та соціального виховання аномальних дітей, проводилися семінари та практичні заняття. На кожному черговому занятті розглядалося певне коло питань стосовно змісту, методів і прийомів виховання, навчання і розвитку тієї чи іншої групи дітей та особливостей індивідуального підходу до педагогічного процесу. По закінченні заняття практичні працівники одержували завдання для самостійного опрацювання інших важливих питань шкільного життя (Бондар, Золотоверх, 2017: 21).

Значне місце відводилося консультаційній роботі. Працівники кабінету за участі педагогів-практиків проводили фронтальне та індивідуальне вивчення дітей, спостереження за дитиною в природних і спеціально створених умовах їхньої навчальної діяльності, складали педагогічні характеристики, аналіз яких давав можливість простежити динаміку опанування шкільних знань і відповідних умінь (Бондар, Золотоверх, 2017: 21).

За спеціально розробленими схемами медичної, психологічної, педагогічної діагностики проводилося ретельне обстеження кожного кандидата на навчання у спеціальному закладі, що включало дослідження стану здоров'я, антропологічних показників, ступеня інтелектуального розвитку за тестами Біне-Симона, Г. Россолімо та за опитувальною системою професора Веретинського. Значна увага відводилася вивченню педагогічного процесу, його впливу на розвиток дитини, її поведінку і успішність. Це сприяло розвитку дефектологічної науки і вдосконаленню педагогічного процесу (Бондар, Золотоверх, 2017: 21).

Вся зібрана таким чином інформація аналізувалась та узагальнювалась. Це давало змогу зрозуміти яких фахівців не вистачає, кого потрібно готувати та на яку категорію дітей звертати більше уваги.

У середині 30-х років система спеціальної освіти продовжувала розвиватись. Про це свідчить наказ Наркомосу України № 749 від 9 липня 1935

року, згідно з яким органам народної освіти на місцях рекомендовано охопити навчанням у спеціальних школах всіх дітей з проблемами розумового й фізичного розвитку (Шевченко, 2004: 20). Упродовж наступних 5 років органами державного управління освіти проводилася подальша значна робота зі створення спеціальних шкіл і залучення до них дітей з особливими потребами (Гончаренко, 2012: 6).

Вагомим внеском у розширення чисельності майбутніх дефектологів стала організація заочного відділення педолого-дефектологічного факультету Харківського педагогічного інституту (1935). Постанова НКО УСРР від 2 листопада 1935 р. «Про заходи у справі підготовки і підвищенні кваліфікації вчителів шкіл дефективного дитинства» стала своєрідним поштовхом для подальшого розвитку системи підготовки дефектологічних кадрів. Відповідно до постанови, удосконаленню підлягали всі її складові. Для покращення ситуації з 1 вересня 1936 р. при Київському педагогічному інституті передбачалося відкриття дефектологічного факультету із контингентом набору до 60 осіб і здійснення підготовки та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу на курсах. Заходи, передбачені постановою, були прогресивними для того часу: втілення їх у життя могло б стати значним внеском у вирішення кадрових питань спеціальних шкіл. Проте, суб'єктивізм та збочення, що панували у цей період, негативно позначалися на розвитку системи підготовки дефектологічних кадрів (Дічек, 2013: 449).

Тема допомоги дітям, що мають особливі потреби, була закрыта після постанови «Про педологічні перекручення в системі Наркомосів» (1936 р.). Цією постановою було заборонено проводити роботу з питань вивчення дитячої особистості, оцінки психічних властивостей дитини, пояснювати та передбачати педагогічні явища. Зазначений період увійшов до історії під назвою «бездітна педагогіка» (Іноземцева, 2016: 275)

Результатом бездумної ліквідації педології як науки стала втрата цінного досвіду організації підготовки дефектологів та закриття багатьох закладів, на базі яких педагоги набували відповідної кваліфікації та підвищували свій фаховий рівень. Внаслідок цього, відкриття дефектологічного факультету при Київському педагогічному інституті у 1936 р. не було втілено в життя. Відповідно, широко дискутована у науково-педагогічних колах проблема дефективного дитинства після розгрому педології і завдяки експансії радянської пропаганди на певний проміжок часу стала вузько спеціальною тематикою обмеженого кола фахівців (Дічек, 2013: 449).

Питання підготовки фахівців для навчання дітей з особливими потребами почало підніматися в кінці 30-х років, оскільки. Цьому сприяла постанова РНК УРСР від 20 серпня 1939 року «Про загальне обов'язкове навчання дефективних дітей». Ця постанова спрямовувала діяльність НКО України на активну підготовку висококваліфікованих дефектологічних кадрів. У зв'язку з цим у вересні 1939 р. при Київському педагогічному інституті відкривається дефектологічний факультет, а саме було відкрите денне відділення дефектологічного факультету для навчання 60 осіб. Поряд з вивченням окремих курсів із спеціальної психології і педагогіки передбачалось оволодіння методиками викладання деяких загальноосвітніх предметів. Було запроваджено педагогічну практику в спеціальних школах з відривом від навчання. Відкриття самостійного факультету позитивно вплинуло на збільшення набору студентів на поліпшення якості їх підготовки. Зокрема, в нових навчальних планах і програмах були розширені курси спеціальних психолого-педагогічних дисциплін за рахунок скорочення медичних курсів та збільшено термін навчання студентів до чотирьох років. (Ковальчук, 2017: 33).

На цьому етапі розвитку вищої дефектологічної освіти поглиблювалася загальнопедагогічна та загальноосвітня підготовка студентів, відбувався відхід від принципу універсалізації. Випускники дефектологічного факультету, окрім

фахової спеціалізації (олігофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), отримували кваліфікацію вчителя української мови, фізики та математики загальноосвітньої і спеціальної шкіл (Шевченко, 2004: 10).

У цей період реалізації ідей корекційного навчання також сприяла підготовка фахівців на дефектологічному відділі при Харківській медшколі та на річних курсах при НДІ дефектології (Супрун, 2008: 16).

Важливою формою дефектологічної освіти на цьому етапі залишалася курсова підготовка. Вивчення державних документів дає підставу стверджувати, що для вирішення кадрової проблеми організовувалися численні курси, на які, згідно з розпорядженням НКО УРСР, направлялися педагоги з усіх областей України. За період з 1935 по 1940 рр. державними органами влади приймалися постанови, якими визначалися та координувалися різні аспекти роботи цих курсів в Україні (постанова НКО УСРР «Про заходи у справі підготовки і підвищення кваліфікації вчителів шкіл дефективного дитинства» (1935), постанова РНК УРСР «Про заходи забезпечення загальним обов'язковим навчанням глухонімих і сліпих дітей» (1938), постанова РНК УРСР «Про організацію річних курсів підготовки вчителів для шкіл глухонімих і сліпих дітей» (1938), постанова НКО УРСР «Про організацію тримісячних курсів підготовки вихователів шкіл глухонімих, сліпих і допоміжних шкіл» (1940), постанова НКО УРСР «Про організацію набору слухачів на Харківські річні курси підготовки вчителів шкіл глухонімих на 1939/1940 навчальний рік» (1939) та ін.). У другій половині 30-х років на базі курсів готувалися вчителі-дефектологи 1-4 та 5-8 класів допоміжної школи, вчителі 1-4 та 5-8 класів шкіл глухонімих і вчителі 1-5 та 6-7 класів шкіл сліпих (Шевченко, 2004:10-11). Провідними установами, на базі яких проводилась курсова підготовка та перепідготовка кадрів дефектологів у другій половині 30-х та на початку 40-х років, стали: Київська обласна досвідно-педагогічна станція, яка 10 серпня 1938 р. за постановою РНК УРСР була реорганізована у Київський центральний

науково-методичний кабінет спеціальних шкіл; Харківський науково-дослідний інститут дефектології; Харківська педагогічна школа, на базі якої у 1939 р. відкрився відділ спеціальних шкіл та Одеська дефектологічна станція (Шевченко, 2004: 11).

Після об'єднання УРСР і західних земель у 1939 році, на основі наказів та інструкцій Наркомоса УРСР про реорганізацію шкіл і педагогічної освіти, на території західних областей України відбулися зміни: всі навчальні заклади освіти, в т.ч. і спеціальні, стали державними та перейшли на радянську систему навчання. З нових навчальних закладів було відкрито учительські інститути в Дрогобичі, Станіславі, Рівному та Луцьку. У всіх західних областях України було створено інститути вдосконалення кваліфікації вчителів. Розширювалася мережа шкіл.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження свідчить про те, що в означений період тривала робота зі збільшення мережі спеціальних закладів для дітей з особливими потребами та було розуміння у розширенні кількості закладів для підготовки педагогів-дефектологів. Проте, лише наприкінці 30-х рр. в Україні почалося активне зростання кількості таких закладів і склалася система підготовки фахівців.

Подальших наукових розвідок потребує підготовка викладачів вищих навчальних закладів до взаємодії зі студентами з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пахомова, Н.Г. (2017). Діагностико-корекційний консалтинг в системі підготовки фахівця до роботи в умовах інклюзії. *Спеціальна освіта стан та перспективи (Матеріали Всеукраїнської (заочної) науково-практичної конференції, 17-18 травня 2017 року)* (с. 374). Харків.
2. Супрун, М.О. (2005). *Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.)*. (Монографія). Київ: Паливода А.В.
3. Супрун, М.О. (2008). Теорія і практика корекційного навчання дітей з обмеженими розумовими можливостями в Україні (друга половина XIX – перша половина XX століття). (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.

4. Шевченко, О.Е. (2004). Становлення та розвиток системи підготовки дефектологічних кадрів для закладів спеціальної освіти України (1918-1941 рр.). (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.
5. Ковальчук, Ж.М. Становлення та розвиток спеціальної освіти в Україні: історичний огляд. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*, 33. Київ.
6. Бондар, В.І., Золотоверх В.В. (2017). Науково-експериментальна та лікарсько-педагогічна діяльність Володимирського А.В. у період становлення спеціальної освіти в Україні (1900-1936). *Актуальні питання корекційної освіти. (Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка)*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006.
7. Гончаренко, Г.В. (2012). Соціально-історичний контекст виникнення й розвитку шкіл-інтернатів для дітей з обмеженими можливостями в Україні. *Науковий вісник Донбасу*, 2.
8. Дічек, Н.П. (2013). Лікарсько-педагогічні кабінети як провідники ідей реформування педагогічного процесу в Україні (20-ті рр. ХХ ст.). В. Кремень, Т. Левовицький, В. Огнев'юк, С. Сисоєва. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія*. Монографія. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»».
9. Іноземцева, С. (2016). Спеціальна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства. *Vzdelávanie a spoločnosť. Medzinárodný nekonferenčný zborník*, 1. Prešov.

REFERENCES

1. Pakhomova, N.H. (2017). Diahnostyko-korektsiinyi konsal'tynh v systemi pidhotovky fakhivtsia do roboty v umovakh inkluzii. [Diagnostic and correction consulting in the system of preparation of the specialist for work in the conditions of inclusion]. *Special education status and prospects (Proceedings of the All-Ukrainian (correspondence) scientific-practical conference, May 17-18, 2017)* (s. 374). Kharkiv.
2. Suprun, M.O. (2005). *Korektsiine navchannia uchniv dopomizhnykh zakladiv osvity: vytoky, stanovlennia ta rozvytok (druha polovyna KhIKh – persha polovyna KhKh st.)*. [Correctional training for students in auxiliary educational institutions: origins, formation and development (second half of XIX - first half of XX century)]. (Monohrafiia). Kyiv: Palyvoda A.V.
3. Suprun, M.O. (2008). Teoriia i praktyka korektsiinoho navchannia ditei z obmezhenyi rozumovymi mozhlyvostiamy v Ukraini (druha polovyna KhIKh – persha polovyna KhKh stolittia). [Theory and practice of correctional education of children with intellectual disabilities in Ukraine (second half of XIX - first half of XX century)]. (Avtoref. dys. d-ra ped. nauk). Kyiv.
4. Shevchenko, O.E. (2004). Stanovlennia ta rozvytok systemy pidhotovky defektolohichnykh kadriv dlia zakladiv spetsialnoi osvity Ukrainy (1918-1941 rr.). [Formation and development of the system of training of defectological personnel for special education institutions of Ukraine (1918-1941)]. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Kyiv.
5. Kovalchuk, Zh.M. Stanovlennia ta rozvytok spetsialnoi osvity v Ukraini: istorychnyi ohliad. [Formation and development of special education in Ukraine: a historical overview]. *Naukovyi chasopys. Korektsiina pedahohika*, 33. Kyiv.
6. Bondar, V.I., Zolotoverkh V.V. (2017). Naukovo-eksperymentalna ta likarsko-pedahohichna diialnist Volodymyrskoho A.V. u period stanovlennia spetsialnoi osvity v Ukraini (1900-1936). [Scientific-experimental and medical-pedagogical activity of Vladimir AV during the formation of special education in Ukraine (1900-1936)]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. (Zb.*

nauk. pr. Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova, Kamianets-Podil. nats. un-t im. Ivana Ohienka). Kamianets-Podilskyi: Medobory-2006.

7. Honcharenko, H.V. (2012). Sotsialno-istorychnyi kontekst vynyknennia y rozvytku shkil-internativ dlia ditei z obmezhenymy mozhlyvostiamy v Ukraini. [Socio-historical context of the emergence and development of boarding schools for children with disabilities in Ukraine]. Naukovyi visnyk Donbasu, 2.

8. Dichek, N.P. (2013). Likarsko-pedahohichni kabinyty yak providnyky idei reformuvannia pedahohichnoho protsesu v Ukraini (20-ti rr. KhKh st.). [Medical-pedagogical cabinets as leaders of ideas of reforming the pedagogical process in Ukraine (20's of XX century)]. V. Kremen, T. Levovytskyi, V. Ohneviuk, S. Sysoieva. Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiia. Monohrafiia. Kyiv: TOV «Vydavnyche pidpriemstvo «EDELVEIS»».

9. Inozemtseva, S. (2016). Spetsialna osvita na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva. [Special education at the present stage of society development]. *Vzdelávanie a spoločnosť. Medzinárodný nekonferenčný zborník*, 1. Prešov.

Матеріал надійшов до редакції 12.01.2020 р.